

W tej sytuacji należałoby zapytać, używając słów Autora, jakim rezultatem zakończył się ów spór o duszę polskiego nauczyciela w Galicji? Z ustaleń przedstawionych w pracy wynika, że wszelkie działania społeczeństwa Galicji zakończyły się połowicznym sukcesem. Jego przejawem były: ewolucja systemu kształcenia nauczycieli, przebudowa świadomości społecznej – czyli wyrobienie przekonania o kulturotwórczej roli oświaty i wypływających stąd zadaniach nauczyciela. Wymiernym sukcesem była liczba absolwentów seminariów nauczycielskich (ok. 22 tys.), którzy podjęli pracę w różnego rodzaju placówkach oświatowych. „Najważniejszym jednak było to, píše Autor, że posiadali poczucie tożsamości narodowej, co w istotny sposób implikowało ich działalność nauczycielską. Wszystko to sprawiło, że po odzyskaniu niepodległości w 1918 r. włączyli się do pracy, nad odbudową szkolnictwa, zwłaszcza na tych terenach, gdzie brakowało polskich nauczycieli” (s. 305).

W recenzowanej pracy mamy do czynienia z kilkoma warstwami tematycznymi i relacjami, które wzajemnie się przenikają, uzupełniają i warunkują. Dwie z nich ujawniają się ze szczególną mocą, są to: relacja oświaty i społeczeństwa oraz oświaty i polityka.

W kontekście tych relacji przedstawiona została debata nad różnymi formami kształcenia nauczycieli oraz możliwościami realizacji wypracowanych koncepcji. Ukazano także różne przejawy myślenia o nauczycielu, jego osobowości i zadaniach widzianych oczami społeczeństwa Galicji.

Z przytoczonych w pracy przez Autora faktów i ich interpretacji wynika, że „dzieło” kształcenia nauczycieli galicyjskich było swoistego rodzaju kompromisem pomiędzy potrzebami i pragnieniami społeczeństwa Galicji, a możliwościami wynikającymi z sytuacji politycznej i ekonomicznej.

Książkę A. Meissnera należy uznać za znaczącą pozycję w dorobku historii polskiej pedeutologii. Decydują o tym przedstawione w niej analizy i wniesione ustalenia. Co więcej, Autorowi udało się mówić o rzeczach trudnych w sposób interesujący dla czytelnika. Z ogromną łatwością „operuje” faktami związanymi z tą tematyką, co dowodzi dużego znawstwa podjętej problematyki. Wreszcie, co zasługuje na szczególne podkreślenie, omawiana publikacja jest przykładem niezwykle rzetelności jej Autora. Żałować jedynie należy, że w książce nie zamieszczono streszczenia w języku obcym. Uwaga ta kierowana jest nie tylko do samego Autora, ale do Wydawnictwa, które powinno przyjąć jako zasadę zaopatrywanie każdego tomu tej serii w streszczenia w języku obcym. To bowiem podniosłoby wartość każdej kolejnej publikacji, jak i wzmocniło „rangę” serii. Biorąc pod uwagę wszystkie wymienione wcześniej zalety omawianej publikacji należy uznać, iż jest ona jedną ze znaczących pozycji w serii *Galicja i jej dziedzictwo*.

Władysława Szulakiewicz

Rola nauczycieli łódzkich w tworzeniu dziedzictwa kulturowego Łodzi, red. Sławomir Gala, Łódzkie Towarzystwo Naukowe, Łódź 1999, ss. 556

Kulturotwórcza rola nauczycieli polskich, w szczególności w okresie zaborów, jak i międzywojnia, a także po drugiej wojnie światowej, zwłaszcza na Ziemiach Odzyskanych, była w literaturze socjologicznej, politologicznej i pedagogicznej wielokrotnie podnoszona. Odnosiło się to jednak głównie do nauczycieli szkół

elementarnych, powszechnych i podstawowych. Inicjatywa Łódzkiego Towarzystwa Naukowego rozszerzyła ten zakres o nauczycieli szkół średnich, pedagogów innych narodowości i wyznań, a także o pracowników nauki (którzy specjalnie nie lubią, gdy nazywa się ich „nauczycielami akademickimi”) i tworzone przez

nich szkoły naukowe. Jest to nowe, globalne podejście do podjętego problemu.

Kolegium redakcyjne pod kierownictwem naukowym prof. dra hab. Sławomira Gali przyjęło „...charakter dychotomiczny i jednocześnie komplementarny...” publikacji.

Jedną część poświęcono kontekstowi historyczno-kulturowemu. Zawiera ona 15 studiów napisanych głównie przez łódzkich historyków, historyków wychowania i pedeutologów. Na tle rozwoju gospodarczego i społecznego Łodzi (Jarosław Kita), struktury społeczności łódzkiej (Stefan Pytlas), życia kulturalnego i oświatowego Łodzi w XIX i XX wieku (Krzysztof Woźniak), wkładu nauczycieli szkół średnich (Ewa Witkowska-Urban), roli czasopism pedagogicznych (Tadeusz Jałmużna, Iwonna Michalska), łódzkich innowacji pedagogicznych (Wiesława Leżańska), działalności Stowarzyszenia Chrześcijańsko-Narodowego Nauczycieli (Grzegorz Michalski), roli oświatowej duszpasterzy (ks. Piotr Zwoliński), znaczenia łódzkich ewangelików (K. Woźniak), szkolnictwa żydowskiego i jego nauczycieli (Jacek Walicki), problematyki badań nad nauczycielami (Zdzisława Kawka, Jolanta Augustyniak-Kopka, Danuta Walczak-Duraj) i drogi Łodzi do szkolnictwa wyższego (Mieczysław Bandurka) ukazano rozmaite aspekty roli „szeroko pojętych nauczycieli” łódzkich w tworzeniu dziedzictwa kulturowego tego miasta, wielkiego ośrodka edukacyjnego, naukowego i przemysłowego.

15 studiów napisanych jest komunikatywnym językiem, dobrze udokumentowanych i prawie jednolitych pod względem warsztatowym.

W części drugiej przedstawiono szkoły naukowe. Tutaj wystąpili przedstawiciele różnych dyscyplin i subdyscyplin naukowych wraz ze swymi zróżnicowanymi, zmiennymi dla danej dziedziny wiedzy, podstawami metodologicznymi. Obok tego, iż już we wstępie starano się określić niejednoznacznie i ciągle kontrowersyjne określenie pojęcia „szkoła naukowa”, także niektórzy Autorzy w prologomenach do swych tekstów podejmują próbę definiowania tej kwestii (np. Eugenia Podgórska, czy Ewa Marynowicz-Hetka).

Autorzy reprezentują różne, uprawiane przez siebie dziedziny wiedzy i sztuki, co do których trudno przyjąć określoną klasyfikację,

gdyż podejście specjalistów nauki o nauce do zagadnienia podziału „Wielkiej Nauki” jest również niejednoznaczne i budzi rozmaite dyskusje.

Przyjmijmy więc (choć może będzie to bardzo dyskusyjne), iż opisy swych szkół naukowych, które wyrosły w łódzkim środowisku akademickim prezentują przedstawiciele nauk filologicznych (Sławomir Gala, Maria Edelson, Grzegorz Gazda); historycznych (Jerzy Grobis); nauk o wychowaniu, historii wychowania i pedeutologii oraz pedagogiki społecznej (Eugenia Podgórska, E. Marynowicz-Hetka); matematyczno-przyrodniczych (Leszek Wojtczak); nauk o Ziemi (Stanisław Liszewski, Marek Główka); nauk prawnych (Elżbieta Wojnicka), ekonomicznych (Stefan Krajewski), nauk o włóknie (Witold Żurek i Izabella Krucińska, Grzegorz Urbańczyk oraz Bogumił Łaszkievicz); wiedzy medycznej (Michał Karasek, Wiesława Partyka, Katarzyna Hanisz, Jan Berner, Maria Gołębiewska, Marek Dutkiewicz, Andrzej Radek i Andrzej Maciejczak); różnych dziedzin sztuki (Henryk Kluba, Lucjan Cieślak, Andrzej Jocz, Ewelina Nurczyńska-Fidelska) i innych. Łącznie 27 tekstów.

Jak już wspomniano teksty te różnią się warsztatowo i nie zostały doprowadzone do względnej jednolitości, zarówno przez redaktora naukowego, jak i adiustatora i redaktora technicznego. Stąd w zasadniczej części trafiamy na prace z pełną aparaturą naukową, w wielu jednak przypadkach Autorzy nie wykazują żadnej dokumentacji (np. Grobisz, Wojnicka, Krajewski, Żurek, i Kruszewska, Główka, Łukaszewicz, Kluba, Urbańczyk); po jednym zaledwie przypisie podają Edelson i Karasek; piśmiennictwo obejmujące kilka notek podaje na końcu swego tekstu Partyka.

Stąd też część tekstów zakwalifikować można do kategorii studiów naukowych, inne do esejów naukowych, resztę zaś do zwykłych raportów, czy sprawozdań nie popartych żadną dokumentacją.

Wartość poznawcza wszystkich tekstów jest jednak bardzo znacząca. Wszystkie artykuły traktowane komplementarnie dają wspaniały obraz wkładu łódzkiego środowiska naukowego w powstanie i rozwój szkół naukowych z jednej strony oraz w tworzenie dziedzictwa kulturowego Łodzi z drugiej.

Wspólnym rysem studiów zawartych w części pierwszej i drugiej jest akcentowanie osoby nauczyciela, naukowca, badacza, twórcy, artysty. Wybitnych nauczycieli, naukowców, badaczy, twórców, artystów, którzy wywarli określony wpływ na kształtowanie człowieka, rozwój nauki, twórczości artystycznej i towarzyszącej im najczęściej filozofii życia można znaleźć, mimo kontrowersyjności naszej epoki, we współczesnej historii niezliczone rzesze. Pragniemy utrwalić i przekazać następnym pokoleniom ich ofiarność i trud. Historiografowie po przewyżczeniu uproszczeń o determinującej roli wybitnych jednostek „nie mogą zrezygnować z eksponowania postaci historycznych, które ogniskowały w sobie przełomowe momenty historii” (K. Kwaśniewski, *Społeczne rodowody bohaterów*, Warszawa 1977, s. 6). Współczesny człowiek chce coraz więcej wiedzieć o swojej historii, przy czym poszukuje o niej wiedzy – nazwijmy ją – konkretnej. Ona bowiem bardziej przemawia do ludzkiej wrażliwości i całej osobowości człowieka.

Tymi zaś konkretami są dla wielu relacje o ludziach, którzy tworzyli naszą przeszłość. Deskrypcja o nich, przy stałej trosce o unikanie

błędów hagiografizmu zbliża w sposób istotny może najbardziej „...do pasjonującego procesu tworzenia historii” (A. Gąsiorowski, J. Topolski, *Wstęp*, w: *Wielkopolski słownik biograficzny*, Warszawa – Poznań 1981, s. 9).

Ma to szczególne znaczenie, gdy kwestie te rozpatrujemy w aspekcie rozwoju danej społeczności, a jeszcze ściślej, gdy rzecz odnosi się do regionu, czy miasta.

W ten kontekst wchodzi przedstawię w pracy studia. Traktowane komplementarnie prezentują w sposób pogłębiony rolę i znaczenie łódzkiego środowiska nauczycielskiego, naukowego i artystycznego w tworzenie dziedzictwa kulturowego Łodzi. Praca wzbogaca niewątpliwie bogatą literaturę historyczną i historyczno-oświatową dotyczącą dziejów Łodzi i specyficznych przejawów życia tego miasta, swoistego ośrodka naukowego, edukacyjnego, a przede wszystkim przemysłowego.

Wnosi ona także ważki wkład do historii polskiej pedeutologii. Należy także zauważyć i podkreślić rolę mecenatu Prezydenta Miasta Łodzi w wydaniu tej publikacji jako przykład sponsoringu godny naśladowania.

Jan Hellwig

Jadwiga Suchmiel, Działalność naukowa kobiet w Uniwersytecie we Lwowie do roku 1939, Częstochowa 2000, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Częstochowie, ss. 369

Jadwiga Suchmiel opublikowała pracę poświęconą działalności oraz silnym wówczas tendencjom edukacyjnym kobiet w Uniwersytecie we Lwowie do 1939 roku.

Jest to opracowanie dotyczące aktywizacji naukowej, w oparciu o podstawy formalno-prawne, pierwszych czynnych na tym polu kobiet w Polsce. Obejmuje ono środowisko naukowe i rolę w nim kobiet, drugiego polskiego Uniwersytetu, obok Uniwersytetu Jagiellońskiego, w okresie galicyjskiej autonomii oraz w Drugiej Rzeczypospolitej, mianowicie Uniwersytetu we Lwowie.

Celem niniejszego opracowania było przedstawienie procesu wejścia kobiet ze Lwo-

wa oraz całego obszaru wschodniej Galicji na drogę tworzenia i kształcenia inteligencji polskiej.

Konstrukcja pracy składa się ze wstępu, charakterystyki źródeł oraz z trzech zasadniczych części.

Pierwsza część obejmuje inicjatywy, głównie na terenie Lwowa i Galicji, które przyczyniły się do uzyskania możliwości edukacyjno-naukowych dla kobiet w Uniwersytecie we Lwowie. Przedstawione są ważniejsze okoliczności, które złożyły się na proces uzyskiwania wykształcenia naukowego kobiet, tzn. zdobywania kolejnych stopni na szczeblach kariery naukowej – stopnia doktora, habilitacji oraz